

Ro, hvormed han udreder disse talrige og indviklede Traade. Ikke blot ved de talrige nye Oplysninger, som Værket indeholder, bliver Syslen med det en Berigelse, det samme gælder om de indskudte Bemærkninger, som krydrer Fremstillingen, f. Eks. »Das Geistige lebt in längeren Rhythmen als die materielle Kultur und zieht im Gegensatz zu ihr oft genug grade aus Elend und Not höhere Werte, als aus Wohlstand und Lebenssicherheit«; eller »Jene Indiskretion, gegen die sich jede Diplomatie vergeblich schützt, die mehr als das unvermeidliche schreibt«, en ægte Bismarcksk Tanke; eller »Zum Glück sind das sittliche und politische Leben nie von einander zu scheiden«, Ord, hvorom man vel næppe kan sige det samme. Et Par Sætninger skal anføres til Slutning, som har faaet en særlig aktuel Betydning, efter at de skreves, nemlig Forfatterens Advarsel mod at opfatte germansk Væsen og Reformation som prædestinerede til at dække hinanden: »Zur Vorsicht mahnen die starke Blutmischung in ganz Mitteleuropa« etc. Med Fornøjelse læser man ogsaa de stærke Ord: »Es ist das Verhängnis jedes Absolutismus, dass Heiligkeit und Unangreifbarkeit zwangsläufig auf alle Massnahmen auch der ausführenden Organe des allerhöchsten Willens überströmen müssen«.

Knud Fabricius.

Det var at forudse, at 1932 vilde bringe en Række historiske Arbejder i Anledning af 300-Aaret for Gustaf II Adolfs Død ved Lützen. Det kom da ogsaa til at slaa til. Et Blik paa den bibliografiske Oversigt for 1932 i det svenske Historisk tidsskrift 1933 viser en næsten overvældende Vrimmel af Artikler, Afhandlinger og større Værker om »Guldkongen fra Norden«. Meget deraf er naturligvis at betragte som Mindeartikler, skrevet for Anledningen; men adskilligt har Interesse ud over den rent aktuelle og bringer nye videnskabelige Synspunkter og Resultater.

Saaledes har Carl Arvid Hessler i sin Afhandling *Gustaf II Adolfs konungaförsäkran* (Scandia 1932) taget Spørgsmaalet op om Tilblivelsen og den statsretslige Betydning af den Haandfæstning, Gustaf II Adolf afgav ved sin Tronbestigelse i 1611. Bedømmelsen af dette Aktstykke har været højst forskellig hos Historikere som J. Hallenberg, Martin Weibull, Emil Hildebrand, Harald Hjärne, Helge Almquist og Georg Wittrock. Hessler mener at kunne fastslaa, at Haandfæstningen er et Resultat af Raadsaristokratiets maalbevidste Opposition mod Vasakongernes personlige Regimente. Regeringsmagten blev et Led i et strengt konstitutionelt System; Centraladministrationen skulde ligge i Hæn-

derne paa selvstændige Rigseembedsmænd af Raadets Kreds, Lovgivning og Udenrigspolitik afgøres med Raadets og Stændernes Samtykke, Beskatning finde Sted med Raadets Billigelse, altsaa en aristokratisk Konstitutionalisme. Imidlertid sprængte Gustaf Adolfs Statsmandsbegavelse disse Rammer; men ved hans Død stod Højadelen parat til at genoptage Arbejdet paa Forfatningens Omdannelse. 1611-Haandfæstningen skyldes samme aristokratiske Aand som 1634-Aars Regeringsform og Stormagtstidens Formynderregeringer; den sætter Skel i samme Grad som 1719- og 1809-Aars Regeringsformer, idet den betegner det konstitutionelle Genembrud i nyere Tid.

Om *Økonomi och krigsföring under Gustaf II Adolfs tyska fälttåg 1630—1632* skriver Per Sörensson (Scandia 1932). Forfatteren mener, at man hidtil ikke i tilbørlig Grad har taget i Betragtning, i hvor mange Tilfælde rent økonomiske Hensyn, bortset fra Forplejnings- og Furageringsforhold, har været bestemmende for Gustaf Adolfs Krigsførelse. Det skyldtes saaledes uden Tvivl økonomiske Vanskeligheder, naar hans Stridskræfter i Sommeren og Høsten 1630 var saa smaa, at han maatte optræde særlig forsigtigt og nøjes med at operere i Kystegnene. Den svenske Fremgang i Slutningen af 1630 bragte en Forbedring i Stillingen, men dog ikke mere, end at Bekymringer for Finanserne ogsaa fik Indflydelse paa Krigsførelsen i Foraaret 1631. Trods de bedre og rigeligere Kvarterer, Gustaf Adolf opnaaede ved Erobringen af Frankfurt a. d. Oder i April 1631, tvang Pengemangel ham til at afstaa fra større og mere risikable Foretagender, og dette blev en af Aarsagerne til Magdeburgs Fald, der skadede hans Anseelse i Tyskland. Ogsaa efter Slaget ved Breitenfeld spillede økonomiske Motiver en Rolle for den svenske Konges Krigsførelse, men blev mere og mere af sekundær Betydning; den store Fremgang og de rige Kvarterer tilfredsstillede Officerer og Mandskab; den militære Overlegenhed skabte Tillid til Gustaf Adolfs økonomiske Formaaen og øgede Mulighederne for Kredit. Ved hans Død ændredes Stillingen, og økonomiske Vanskeligheder bidrog til, at Svenskerne efter Slaget ved Nördlingen mistede deres Indflydelse i Syd-tyskland.

I en Afhandling *Gustaf II Adolf och kardinal Richelieu* (Scandia 1933) har Lauritz Weibull skildret det politiske Forhold mellem Sverige og Frankrig 1629—1632 og gjort Rede for de lange Underhandlinger, der førte til Traktaten i Bärwalde den 13. Januar 1631. Det havde været Richelieus Plan at benytte Gustaf Adolf som et Redskab til at virkeliggøre Frankrigs politiske Maal. Kampen mod den fælles Fjende, Habsburg, førte dem sammen;

men den svenske Konge vilde ikke blot være Richelieus Redskab; derfor forblev Forhandlingerne mellem de to Magter længe uden Resultater, og da Gustaf Adolf 1630 begyndte Felttoget i Nordtyskland, optraadte han uden Tilknytning til Frankrig. Forbundet i Bärwalde sikrede Sverige fransk Støtte, uden at der var gjort noget Skaar i den svenske Konges frie Stilling. Det var Gustaf Adolf, der fastlagde Traktatens Linier; han havde energisk fastholdt sine Maal og paa de Punkter, der var vigtige for deres Gennemførelse, i det store Hele gennemtrumfet, hvad han vilde. Richelieu havde villet hemmeligholde Forbundet; men Gustaf Adolf havde Brug for dets Offentliggørelse og lod Meddelelsen derom sprede over Europa ved Flyveblade.

Nils Ahnlund, der er den fornemste Kender af Gustaf Adolf-Tidens svenske Historie, havde i en Bog *Kung Gustav Adolf* (1930) samlet en Række Afhandlinger, han havde skrevet i Dagspresse og Tidsskrifter. I dette Arbejde blev forskellige betydningsfulde udenrigspolitiske Spørgsmaal behandlet; af særlig Interesse for Danmark var Behandlingen af Mødet i Ulfsbæk. Nils Ahnlunds nye Bog *Gustav Adolf den store* (1932) er næsten allerede blevet Folkebogen om den svenske Konge, skrevet i en klar, fængslende Stil, enkel og kraftig, men med fine Nuancer i Skildring af Personer og Begivenheder, med dyb psykologisk Forstaaelse og uden at man et Øjeblik er i Tvivl om Forfatterens videnskabelige Vederhæftighed og fulde Kontakt med den Virkelighed, Kildematerialet kan give. Skildringen af den kulturhistoriske Baggrund har givet Bogen Farve og Liv. Nils Ahnlunds fortsatte Arbejde med Emnet har sig rige Spor i nye Resultater og Synspunkter, bl. a. paa det udenrigspolitiske Omraade. Samtidig har Bogen kunnet drage Nytte af de Studier, som Forfatteren har gjort til det store Værk om Sveriges Rigsdags Historie, der for Tiden er under Udarbejdelse.

Nils Ahnlund har ikke givet en sammenhængende Skildring i kronologisk Rækkefølge. I syv Kapitler har han taget forskellige Omraader op til en udførligere Behandling, saaledes at man faar forskellige Sider af Gustaf Adolfs Person og Tidens Historie belyst hver for sig. Det styrker naturligvis Skarpheden i Skildringen af hvert af disse Omraader; men det gaar paa den anden Side ud over Fremstillingen af Vekselvirkningen imellem dem. Første Kapitel »Vägen till kronan« giver Gustaf Adolfs Afstamning, hans Barndoms og Ungdoms Milieu og viser, hvorledes han allerede som Dreng fik Forstaaelsen af Sveriges udenrigspolitiske Opgaver mod Øst og Syd. Temmelig kortfattet er Skildringen af den vanskelige Vej frem til Kronen. I »Gustav Adolfs giftermål« faar

man et stærkt Indtryk af Enkedronningens dominerende Stilling og en fin og nænsom Skildring af den unge Konges Forbindelse med Ebba Brahe og en Redegørelse for Margareta Slot-Episoden og for den politiske Betydning af Ægteskabet med Maria Eleonora af Brandenburg. »Människa och konung« er Bogens bedste Afsnit. Siden Harald Hjärne havde vist, hvor urigtig det traditionelle Billede af Gustaf Adolf var, har man savnet en virkelig dybtgaaende Skildring af denne Personligheds Storhed og menneskelige Mangler. Det har Nils Ahnlund nu givet os, en farverig, nuanceret Karaktertegning. Med psykologisk Forstaaelse og Indfølgingsevne klarlægges for os Modsætningerne og Mangfoldigheden i Mennesket Gustaf Adolf: Dobbeltheden i hans Temperament (»Hede« og »Kulde«), Impulsivitet og nøgtern Forsigtighed, Hæftighed og Forsonlighed, det stærke religiøse Indslag, Pligtfølelse, Handlekraft, Beslutsomhed, Retlinethed, Elskværdighed og alle de Egenskaber, der gjorde ham til den folkelige Konge. »Sveriges rikes ständer« giver et Tværnsnit af hele det svenske Samfund, medens Afsnittene »Norden och Östersjön« og »Det evangeliska väsendet« indeholder en mere oversigtsmæssig Skildring af Gustaf Adolfs Udenrigspolitik. Slutningskapitlet »Gustaf Adolf den store« viser, hvorledes Kongens Minde blev bevaret og holdt i Ære i Samtid og Eftertid.

Gustaf Adolfs militære Indsats har Nils Ahnlund derimod »såsom icke fackman ansett riktigast att endast i korthet beröra«. Denne Side af den svenske Konges Virksomhed er til Gengæld gjort til Genstand for Behandling med stor Udførlighed af den svenske Generalstabs historiske Afdeling i et digert Værk *Gustaf II Adolf. Minnesskrift på 300-årsdagen av slaget vid Lützen*. Det er et Led i et større, endnu ikke fuldført Arbejde om Sveriges Krige 1611—1632 og maa betragtes som en foreløbig Opgørelse af de Resultater, man hidtil har naaet.

Professoren ved Universitetet i Greifswald Johannes Paul, der paa saa mange Maader har vist sin store Interesse for og Kendskab til nordiske Forhold i det 16. og 17. Aarhundrede, holdt paa den internationale Historikerkongres i Oslo i 1928 et Foredrag om *Gustaf Adolf in der deutschen Geschichtsschreibung*, der senere har faaet Form af en Afhandling i »Historische Vierteljahrschrift« (25. Aarg. 1930). Medens man selv hos katolske Historieskrivere omkring Gustaf Adolfs egen Tidsalder endnu sporede Virkningen af hans vældige Personlighed, blev han hos Oplysningstidens Forfattere til Repræsentanten for Tolerance og religiøst Frisind, medens Romantiken (Schiller) opfattede ham som den heroisk-ideale Skikkelse. Det 19. Aarhundredes katolske Historikere skildrede ham derimod med stærk Antagonisme som en til Tyskland

»hidløbet kongelig Æventyrer«, og til denne Opfattelse af Gustaf Adolf som den fremmede Røver, der var brudt ind i tyske Forhold, sluttede sig de tyske nationalistiske Historikere i Tiden før 1870. Som Modsatning til den svenske Konge gjordes den spanske Habsburger Kejser Ferdinand II til en idealistisk Forkæmper ikke blot for den katolske Tro, men ogsaa for en kraftig tysk Enhedsstat. Denne Opfattelse fik endogsaa Indflydelse paa den protestantiske Historieskrivning; man saa i Gustaf Adolf vel nok Trosfrihedens Redningsmand, men ogsaa den farlige Fjende af Fædrelandet; hans Død kom til Lykke for hele Tyskland i rette Tid. Ved Bedømmelsen af den svenske Konge gjorde begge Lejre sig skyldige i manglende Kritik; baade Katolikker og Protestanter var ensidige og forud indtagne af henholdsvis religiøse og nationale Bevæggrunde. Da Gustaf Droysen i 1869—1870 gjorde sit skarp-sindige Forsøg paa at bestemme Gustaf Adolf som Statsmanden, der lededes ikke af religiøse, men politiske Bevæggrunde, var han forsaa vidt ogsaa ensidig, som Problemet ikke nødvendigvis behøver at opstilles som et »enten—eller«. Leopold v. Ranke og hans Skoles dybtgaaende og saglige Behandling ramte dog ogsaa ved Siden af, da Grundopfattelsen var, at Gustaf Adolf lededes dels af religiøse, dels af politiske Synspunkter (Geschichte Wallensteins 1869). Johannes Paul advarer mod Ensidighed i selve Problemstillingen. Man maa forstaa Gustaf Adolf ud fra hans egen Tid, og da lader hans Politik sig ikke føre tilbage til hverken een eller to Linier. Alle Faktorer maa tages i Betragtning: religiøse, dynastisk-politiske, militære, økonomiske o. s. v.

Johannes Paul udsendte i 1927 første Bind af et Værk om *Gustaf Adolf*; i 1930 kom andet Bind og i 1932 tredje og sidste Bind. I Stedet for den tidligere Todeling af Gustaf Adolfs Historie, hvor Landingen i Pommern 1630 gøres til det store Indsnit i den svenske Konges Løbebane, har Johannes Paul — som før ham Martin Weibull og senere svenske Historikere — foretrukket en Tredeling. Han mener, at den første afgørende Vending indtraadte ved Gustaf Adolfs Beslutning om at angribe Preussen i 1626. Her slutter da ogsaa hans første Bind (»Schwedens Aufstieg zur Grossmachtstellung«), af hvis 170 Sider en Redegørelse for Sveriges ydre og indre Politik fra Gustaf Vasas Død indtil Karl IX's Brud med Danmark og Død optager ca. 100 Sider. Andet Bind (»Schwedens Eintritt in den dreissigjährigen Krieg«) fører Skildringen frem til Slaget ved Breitenfeld i 1631, hvor Johannes Paul finder det næste store Indsnit. Indtil da havde Gustaf Adolfs Krigsførelse i Tyskland overvejende været af defensiv Karakter. I Tiden fra Breitenfeld til Slaget ved Lützen (»Von Breitenfeld bis Lützen«)

var hans Krig mere offensiv; Sejren i 1631 betød for ham Opnaelsen af det Maal, han havde sat sig ved sin Indblanding i de tyske Forhold: ingen Fjende truede mere Østersøkysten og Sverige. Johannes Pauls Værk vidner om stort Kendskab til Sveriges Arkivbeholdninger; derimod synes han ikke at have taget tilstrækkeligt Hensyn til moderne svensk historisk Litteratur om Emnet. Desværre har han ogsaa været forhindret i at kende de Resultater, vedrørende svensk diplomatisk Historie i Tiden 1613—1621, som Bertil Thyresson i 1928 forelagde i sin Afhandling for Doktorgraden *Sverige och det protestantiske Europa från Knäred-freden till Rigas erövring*.
 Arthur G. Hasso.

De senere Aars Restriktioner overfor Indførsel af Fødevarer til England har foranlediget Cambridge-Docenten C. R. Fay til at offentliggøre en Undersøgelse over *The Corn Laws and Social England* (Cambridge 1932). Bogen gennemgaar Kornlovene, fra der blev lagt Told paa Hvede 1660, og til den sidste Kornlovs Tilbagekaldelse 1846. De økonomisk-politiske Overvejelser, der førte til Lovenes Fremkomst, berøres, og Lovenes økonomiske Følger for Kornpriserne og for Englands Udenrigshandel i Almindelighed spores, forsaavidt Forfatteren har kunnet skaffe sig Materiale til Belysning af disse Spørgsmaal. Efter Fay's Mening har Kornlovene maaske nok fremmet Hjemmeproduktionen af Korn; men deres Bivirkninger har været meget omfattende og ofte ubehagelige; saaledes har »the sliding scale« næppe været til Gunst for andre end Spekulanter. Flere Sidespring, f. Eks. om Bagernes Stilling, opliver Skildringen. Skønt Afhandlingen er til-egnet Adam Smith og søger at yde hans Synspunkter Retfærdighed, dvæler Fay dog hellere ved Huskisson's Interesse for Rigspræference, og mener, det britiske Rige er blevet svagere, fordi der fra 1846 til Joseph Chamberlain's Tid ingen Rigspolitik er ført.

I den Periode, Bogen omfatter, hentede England Hovedparten af det Korn, der indførtes, fra Østersølandene. Fay's Undersøgelse er derfor af Vigtighed som Baggrund for dansk økonomisk Historie, men giver ikke nogen direkte Omtale af danske Forhold.

Georg Norregaard.

Efter 35 aars arbejde har Henri Pirenne i 1932 fuldført sit livsværk, sin *Histoire de Belgique*. Dets sidste og syvende bind omfatter den store opgangs- og blomstringstid mellem de to skel-